

John Gresham Machen: Keresztyénség és liberalizmus

A magyar kiadó bevezetője

John Gresham Machen (1881-1937) presbiteriánus teológus neve nagy valószínűséggel teljesen ismeretlen Magyarországon. Pedig ennek nem kellene így lennie. Hiszen annyira szükséges lenne ismernünk azokat, akik a „*bizonyságok* mai *fellegéhez*” (Zsid. 12,1) tartoznak. Reméljük, hogy könyvének megjelenése ebben nyújt hathatós segítséget. Látni fogjuk, hogy J. G. Machen nem mindennapi módon teologizál. Egyedi mondanivalójának és stílusának következménye - a kiadó reménysége szerint is - csakis egy lehet: hogy a magyar keresztyén olvasó szívében is az ismeretlenségből egycsapásra a kedvencek közé lépjen.

A könyv lenyűgöző és egyben meggyőző, úgy a biblikusság és egyszerűség, mint a következetesség és alkalmazás szempontjából. Olyannyira, hogy *Walter Lippmann*, a kortárs kritikus - akinek egyébként a keresztyénséghez semmi köze - sem tehetett mást, mint hogy így nyilatkozzon: „Ez egy csodálatra méltó könyv... az ortodox protestantizmus hűvös és szigorú védelme... Jól tennénk, ha odafigyelnénk Dr. Machenre.”¹ A könyv apologetikai² műként is felfogható, de mindenképpen fontos teológiai fogódzókat és támpontokat szolgáltat azoknak, akik tisztán szeretnék látni a *konzervatív, biblikus keresztyénség* és a *liberalizmus* közötti alapvető különbségeket. Machen pedig mindenben szókimondó. Igazi modern reformátor. Méltó ahhoz a teológiai örökséghez, amelyet egykor a Princeton Teológiai Szeminárium³ képviselt, majd később a Westminster Teológiai Szeminárium⁴ vitt tovább.

Könyvünk és bevezetőnk is olyan témát boncolgat, amely eddig többnyire tabuként volt kezelve Magyarországon. Ez alatt pedig azt értjük, hogy igen kevés olyan írás vagy könyv jelent meg, amely a teológiai liberalizmus leleplezését célozta meg. Ennek megfelelően a magyar bevezető célja, hogy röviden és közérthető módon ismertesse a liberalizmus problematikáját, felhívja a figyelmet annak létezésére, káros hatásaira, hitet romboló gyümölcszeire, hogy ezáltal a *reformátori gondolkodást serkentse*. Erre azért van égetően szükség, mert paradox módon sokan mit sem tudnak a liberalizmus létezéséről, illetve egyszerűen nem ismerik fel azt - sajnos még komoly hívő emberek sem. Ezen a hamis eledelen nőnek fel, és ez épül be lelki szervezetükbe „biblikus tanításként”. Annyira „benne élünk, mozgunk és vagyunk” a liberalizmus vonzáskörében, hogy szinte észre sem vesszük azt. Ezért roppant fontos megismerkedni annak ismertetőjeleivel, jellemzőivel, nyelvezetével, a terjedését elősegítő tényezőkkel, az egyháztörténelmi tanulságokkal. A megszokottnál több idézettel is ebben kívántunk segíteni. Így talán könnyebben megértjük, hogy mit akart mondani Machen egykor, és mi a mondanivalója ma is számunkra.

¹ Walter Lippman, *A Preface to Morals*, New York, 1929, 32. o.

² hitvédelmi

³ *Princeton Theological Seminary*

⁴ *Westminster Theological Seminary*

Machen életraját követően ezért foglalkoznunk kell a teológiai liberalizmusra jellemző fontosabb ismertetőjegyekkel, az elterjedését elősegítő tényezőkkel, ezt követi egy rövid egyháztörténelmi áttekintés, majd végül szót ejtünk a magyar helyzetről is. Kérjük az olvasót, hogy csatlakozzon hozzánk és vegyen részt ezen az ismertető lelki „körúton”.

John Gresham Machen rövid életrajza

J. G. Machen 1881-ben született a Maryland állambeli Baltimore-ban. Felsőfokú tanulmányait a John Hopkins Egyetem diájaként kezdi el, majd a Princeton Teológiai Szemináriumban folytatja. A tudományos fokozatok megszerzése után külföldön is tanul. Németországban egy évet tölt a margburgi és göttingeni egyetemeken. Az amerikaiak közül nagy hatással van rá a XIX. század három nagy presbiteriánus teológusa: *Charles Hodge*, *James H. Thornwell*⁵ és *Benjamin B. Warfield*, aki tanára is volt. 1906 és 1929 között a Princeton Teológiai Szeminárium újszövetség professzora. Teljes erejéből ellenzi a princetoni teológia liberálisok által kezdeményezett átszervezését. Sajnos sikertelenül. Az átszervezést követően lemond princetoni professzori állásáról. 1929-től haláláig annak a Westminster Teológiai Szemináriumnak tanára, amelynek megalapításában oroszlánrészt vállal. Alapító tagja és elnöke továbbá az 1933-ban létrehozott Független Külmisziós Társaságnak (*Independent Board for Presbyterian Foreign Missions*). Meghatározó szerepe van két neves időszakos folyóirat indításában is. Itt a *Christianity Today* és a *The Presbyterian Guardian*ra gondolunk⁶. 1936. decemberében igehirdető körútra indul Észak-Dakota államban. Váratlanul megbetegszik, de tartja magát a megbeszélte programhoz. Rohamosan legyengül, majd 1937. január 1-jén távozik Megváltó Urához egy négynapos hirtelen lefolyású tüdőgyulladás következtében. Ekkorra J. G. Machen már nem tagja a presbiteriánus⁷ egyháznak. Az igéhez és hitvallásokhoz való hűségét a hatalmat átvevő liberálisok úgy díjazták, hogy „egyházfegyelmi” úton eltávolították a felekezetből. Persze ezt megelőzte Machen határozott kiállása Isten igéje mellett. Egyik kedvenc mondása volt: „Nem lehet úgy bemutatni az igazságot, hogy közben ne támadjuk meg a hamisságot.”⁸

Ennek ellenére J. G. Machent alázatos keresztyénként ismerték meg kortársai. Különösen meglátszott ez abban, ahogyan alávetette magát a hosszadalmas, sokszor igen megalázó „fegyelmezési” eljárásnak. Elszenvetted azt is, hogy a legelképesztőbb híreket röppentették fel róla és családjáról, például azt, hogy a szeszital forgalmazásából gazdagodott meg. Ezért háta mögött „sörbárónak” is nevezték.⁹ Mondanunk sem kell, hogy teljesen alaptalanul. Machen mégis mindenkivel szemben tisztességes, sértő megjegyzéseket senki sem hallhatott tőle. Ezért teológiai ellenfelei is veszteségként könyvelték el halálát és nagy megbecsüléssel nyilatkoztak róla. Rendkívüli bizonyágtételét azonban inkább az utókor ismerte fel.

⁵ erről az érdekes hatásról lásd Bradley J. Longfield, *The Presbyterian Controversy*, Oxford University Press, New York, 1991, 31-36. o.

⁶ mindkét folyóirat már megszűnt

⁷ Itt és a következőkben is, presbiteriánus egyház alatt a *Presbyterian Church in the U.S.A.*-t kell érteni.

⁸ "There is no such thing as presenting truth without attacking error."

⁹ William White Jr., *Van Til – Defender of the Faith*, Thomas Nelson Publishers, Nashville – New York, 1979, 55. o.

Halála után egy baltimore-i újságban így írnak róla:

„Dr. Machen teológusként teljesen képtelen volt arra, hogy a modernizmus hamis kijátszásait összeegyeztesse a keresztyén tanítás alaptételeivel. Világosan látta, hogy a keresztyénség modernista módon történő felhígításának és beszennyezésének következménye csakis egy lehet: *annak teljes feladása és tönkretétele*. Nos, ez vagy igaz volt, vagy hamis. Ha igaz volt – mint ahogyan Machen hitte –, akkor nem jöhetett szóba semmilyen kompromisszum azokkal, akik a keresztyénség alaptételeinek fokozatos feladását kívánták – bármennyire tisztességesek voltak is szándékaik. Így Machennek szakítania kellett azokkal a „reformátorokkal”, akik az utóbbi években megpróbálták egyfajta irodalmi és társadalmi klubba alakítani a presbiteriánus egyházat... Machen egyetlen célja az volt, hogy határozottan kitartsa mellett (s a presbiteriánus egyházat is annak megtartására készítse), amiről úgy vélte, hogy az az igaz hit. Mikor ez a vállalkozása ellenállásba ütközött, elszántan harcolt. Bár a végén veszített és távozni kényszerült Princetonból, egyértelmű, hogy Philadelphiába a háború győzteseként vonult be.”¹⁰

Főbb művei kronológiai sorrendben: „*Pál vallásának eredete*”¹¹ -1921, „*Keresztyénség és liberalizmus*”¹² -1923, „*Újszövetségi görög kezdőknek*”¹³ -1923, „*Mi a hit?*”¹⁴ -1925, „*Krisztus szűztől való születése*”¹⁵ -1930, „*Keresztyén hit a modern világban*”¹⁶ -1936, „*Keresztyén emberkép*”¹⁷ -1937, „*A transzcendens Isten*”¹⁸ -1949.

A liberalizmus főbb ismertetőjegyei

Mi jellemzi a teológiai liberalizmust? Melyek a terjedését elősegítő tényezők? Hogyan ismerhető fel egy liberálissá vált egyház? Ezekre a kérdésekre keressük a választ. A következőkben csak néhány alapszempontra kívánunk felsorolni, amelyek reméljük, hogy a könyv olvasása során méginkább kikristályosodnak. Lássuk hát ezeket a liberalizmusra jellemző főbb *ismertetőjegyeket*.

Mindenképpen *első* helyre kívánczok a Biblia tekintélyének lerombolása, majd annak helyettesítése. Ezen a ponton a liberálisok többmindent megcéloztak (ihletettség, tévedhetetlenség, megbízhatóság), de különösképpen a Biblia természetfeletti eredetét és történetiségét. A liberálisok annakidején egy rossz előfeltételezésből kiindulva azt gondolták, hogy ha kevesebb ponton kell megvédeni a Bibliát, akkor könnyebb dolguk lesz. Ha nem ragaszkodnak a Biblia megbízhatóságához, ha nem hangsúlyozzák a bibliai történetek és csodák valóságát, illetve történetiségét, a keresztyénség egy kelendőbb portéka lehet az intellektuális piacon. Esetleg könnyebb lesz a misszió is. Csakhogy ez az előfeltételezés teljesen hamisnak bizonyult. *J. I. Packer* szerint a keresztyén kijelentés – bár

¹⁰ H. L. Mencken, „*Dr. Fundamentalis*,” Baltimore Evening Sun, Jan. 18., 1937

¹¹ *The Origin of Paul's Religion*

¹² *Christianity and Liberalism*

¹³ *New Testament Greek for Beginners*

¹⁴ *What is Faith?*

¹⁵ *The Virgin Birth of Christ*

¹⁶ *The Christian Faith in the Modern World*

¹⁷ *The Christian View of Man*

¹⁸ *God Transcendent*

természetfölötti elejétől végéig - egy teljes világképet kínál és közvetít, amely egy összefüggő és érthető egésznek képez.¹⁹ Ezt megbolygatni, egyes részeit, tanításait elfogadni, másokat viszont kiküszöbölni - butaság. A liberalizmus viszont továbbmegy. Miközben egyfelől rombolja a Biblia tekintélyét, másfelől egy új központi tekintélyrendszer kiépítésén fáradozik. Így a liberális egyházban a Biblia helyett lassan egy amolyan protestáns „tanítóhivatal” tekintélye lesz a meghatározó. Ez lehet a zsinat, a püspökség, a teológiai tanár(ok), vagy valamilyen más egyházi összevont fórum tekintélye.

A liberalizmus *második* ismérve a keresztyén igazságok újrafogalmazása. Ismerkedjünk ezzel a liberális nyelvezettel: „Fogadjuk *nyitottsággal* az új kihívásokat és engedjük, hogy ezek *megkérdőjelezzék* eddigi ismereteinket. Aki pedig azt vallja, hogy hite, életfilozófiája nem szorul kiegészítésre, vagy aki megtalált *alapigazságain* nem kíván *túllépni*, az fundamentalista és dogmatikus... Ez azonban azt is jelenti, hogy a *hit igazságait minden korban újra kell fogalmazni... Nem lenne jó, ha a szöveghez kötnénk* hitünket, *biszen ezzel szembekerülnénk a reformációval*. A reformáció ugyanis azt vallotta, *hogy a Szentlélek az, aki az Írást kijelentéssé teszi számunkra... Itt vetődik fel a következő kérdés, hogy vajon maga az Írás örök üzenetet tartalmaz-e minden részletében?* Erre is *nemmel* kell felelni... *Semmi értelme* sincs annak, hogy azokat a *magyarázatokat és alkalmazást*, amit és ahogy Pál *vélte* őket, egyszerűen örök előírásnak tekintsük.”²⁰ Az örök igazságok helyett szólaltassunk meg valami újat - mondják. Különbösen is, az igazság nem változatlan, örök lényeg, hanem valami új - tanítják. Ez a *Heidegger*től (is) átvett gondolat igen jól beépült a liberális látásmódba. Ennek eredménye az, hogy talán a reformáció óta nincs ilyen zavar és bizonytalanság a protestantizmus táborában azzal kapcsolatban, hogy mit kell hinni, és merre kell haladni. További negatív fejlemények és következmények egyházi vonatkozásban - *J. I. Packer* szerint - a prédikálás aláaknázása, a tanítás megerőtlenedése, a hitélet elsekélyesedése és az egyháztagok rendszeres bibliaolvasásának elmaradozása.²¹

A *harmadik* fontos jellemvonásként a hitvallások elévülését neveznénk meg. Ez alapvetően három eredményhez vezethet: a hitvallás nyílt (esetenként burkolt) *elvetése*, egy új hitvallás *elfogadása*, a régi hitvallások *„átdolgozása”, „újrarendelése”*²². A liberális egyházak szájjal vallást tehetnek ugyan a hitvallásokhoz való ragaszkodásról, de szívük távol van ettől. Valójában csak *történelmi dokumentumokként* kezelik a hitvallásokat, de azok mára már nem normatívák, rendelkezéseik nem irányadóak. Egy kortárs teológus így leplezi le ezt a tévelygést: „A régi hitelvi állítások, a klasszikus ortodoxia korának hitvallásai, valamint a patrisztika hitvallásai, amelyek a Biblia igazságait kívánták összefoglalni, ma *már teljesen naivaknak és idejüket múltaknak tekintendők*. Már rég nem kezelik ezeket olyan eszközként, amelyek arra hivatottak, hogy meghatározzák mit is kell hinni, még akkor is ha liturgiai célok érdekében megőriztettek. Az egész *hitvallás* gondolata, mint *külső és objektív igazság* következképpen *átcsúszott egy ösztönös megérzésbe, amely belső és szubjektív*”²³ (kiemelés tőlem). Itt

¹⁹ J. I. Packer, *Fundamentalism and the Word of God*, W. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1964, 162. o.

²⁰ Szathmáry Sándor, *A reformáció alapkérdései*, Református Egyház, XLVII. évf., 10. szám, 1995

²¹ J. I. Packer, *God Speaks to Man*, The Westminster Press, Philadelphia, 1965, 18-19. o.

²² Allan Harman, *The Place and Significance of the Reformed Confessions Today*, The Banner of Truth Magazine, January, 1973, 29-30. o.

²³ David F. Wells, *No Place for Truth or Whatever Happened to Evangelical Theology*, W. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1992, 118. o.

csak megjegyeznénk, hogy sajnos például a II. Helvét Hitvallás magyar bevezetőjének teológiai megközelítése, alapvetése és nyelvezete is liberális színezetű.

Negyedik ismertetőjelként a terminológiai csapdát, azaz a ravasz szóhasználatot emelnénk ki, amellyel teljesen félrevezetik a jóhiszemű keresztyéneket. A liberalizmus eszköztárában - a szektákéhoz hasonlóan - jelen van a nyelvi diverzió. Amiképpen egy Jehova tanúja szemünkbe mondja, hogy ő hiszi, hogy Jézus Isten Fia (de ezalatt azt érti, hogy Jézus egy teremtmény, akinek kezdete van, aki nem egylényegű és egyenlő az Atyával, hanem csak Mihály arkangyal stb.), hasonlóképpen a liberális teológia is beszélhet Jézus Krisztusról (a történelmi Jézusról és a hit Krisztusáról) de ez a Jézus nem a Biblia Jézusa. Ez a csalóka nyelvezet több liberális teológus esetében nyilvánvalóvá vált. Még *Dr. Bernard Ramm* is rámutatott arra, hogy például *Paul Tillich* durván átértelmezte a teológiai nyelvezetet, teljes felfordulást okozva.²⁴ Tudnunk kell tehát, hogy a liberális teológusok beszélnek ugyan igéről, kijelentésről, megváltásról, Krisztusról, egyházzól, kegyelemről, kiválasztásról, feltámadásról - de ezek a teológiai fogalmak náluk teljesen más jelentéssel és tartalommal bírnak. Ha ennek nem vagyunk tudatában, továbbra is nagy meglepéssel nyugtázzuk majd ezeket a prédikációkat és előadásokat. De ezek az előadások valójában egészen másról szólnak, mint amit mi gondolunk.

A liberalizmus *ötödik* ismertetőjele terjedésével kapcsolatos. Mindig felülről lefelé szivárog be az egyházba. A tudományosság igényével jelentkezik, így először a teológiai intézmények hódolnak be, ezt követően a lelkészek, majd később az egész felekezet. *Harold Lindsell* így vélekedik erről: „A hitehagyás majdnem minden esetben *a teológiai szemináriumokkal* kezdődik. Ezek az intézmények az egyházak forrásai/kútfejei. Ahogy mennek a szemináriumok, úgy megy az egyház. Majdnem *elkerülhetetlen* az is, hogy a végzett diákok *ne képviseljék tanáraik nézeteit*. Sőt, általában túltesznek tanáraikon és aberráns nézeteiket a végletekig fokozzák. Ha a teológiai szemináriumok *liberálissá válnak*, nem kell sok idő ahhoz, hogy *a felekezet* is, amelyet képviselnek, *kövesse őket ebben*”²⁵ (kiemelések tőlem). Ezt követi később a liberális teológiai irodalom terjesztése is. Érdeemes megfigyelni a hivatalos egyházi könyvkiadók által kínált teológiai irodalmat. Már ebből is kikövetkeztethető, hogy mi a domináns szemlélet az illető egyházban.

Hatodik jellemvonásként látni kell, hogy a liberalizmus és ökumenizmus kéz a kézben járnak. Ha az ige már nem rendelkezik abszolút tekintéllyel, akkor talán a többi felekezetnek is igaza van. Ilyen vonatkozásban már az 1910-ben, Edinburghben megrendezett *Világmissziós Konferencián*²⁶ történtek is rossz előjelnek bizonyultak. A hangsúly már ott is az *egységen*, nem pedig a biblikus *tanításon* volt. Ha pedig a vallási pluralizmus zászlaja alatt haladunk, ne lepjen meg senkit az 1999. október 31-én Augsburgban aláírt katolikus-lutheránus „*Közös Nyilatkozat*”. Ha az ökumené a cél, akkor minek a misszió? Inkább folytassunk *dialógust*, azaz ahogy ők fogalmazznak, „ébresszük fel, találjuk meg a másik vallásban rejtőzködő és alvó Krisztust.” Ezzel pedig teljesen megkérdőjelezzük a biblikus alapokon nyugvó keresztyén misszió létjogosultságát.

A következőkben vizsgáljunk meg két - a liberalizmus *elterjedését* elősegítő - tényezőt is:

²⁴ Walter Martin, *The Kingdom of the Cults*, Bethany House Publishers, Minneapolis, Minnesota, 1985, 18. o.

²⁵ Harold Lindsell, *The Battle for the Bible*, Zondervan Publishing House, Grand Rapids, Michigan, 1976, 197. o.

²⁶ *World Missionary Conference*

Első tényezőnek a rendszeres teológia (dogmatika) iránti közömbösséget neveznénk meg. Gordon H. Clark presbiteriánus teológus így ír erről a jelenségről: „Az egykor a tudományok királynőjének kikiáltott teológia ma már alig emelkedik fel egy mosogatólánya szintjére, hiszen gyakran semmibe veszik, gyanakvóan kezelik vagy egyszerűen mellőzik.”²⁷ A tan nem érdekkel senkit. A tanok csak megosztanak, nincs szükség hitvallásokra, csak Krisztusra - mondják komoly keresztyének. Persze számunkra titok, hogy kicsoda ez a Krisztus, milyen ez a Krisztus, illetve mit tanít ez a Krisztus. Sajnos egyesek Krisztus személyét szeretnék elválasztani Krisztus tanításától. A tan nélküli keresztyénség viszont egyáltalán nem keresztyénség. A mai keresztyéneket talán a lelki kiskorúság, az ismeretben való járatlanság jellemzi a legjobban. Ezért könnyű őket félrevezetni, ezért esnek sokszor a szuggesztív vezetők csapdájába. Ezért alkalmatlanok a tévtanítások kiszűrésére, a lassú teológiai félrecsúsítások, valamint a liberalizmus észlelésére. Végül pedig ezért képtelenek elkezdni a reformációt. Egyszerűen nem látják mindezeknek a jelentőségét.

Másodszor, a liberális egyházakban levő kis evangéliumi csoportok passzivitása és várakozó álláspontja szintén elősegíti a liberalizmus kibontakozását. A pietizmus és a szubjektív keresztyénség tétlensége is erről árulkodik. A liberalizmus terjedése így gyakorlatilag semmilyen ellenállásba nem ütközik. Ez a jelenség - mint látni fogjuk - az amerikai presbiterianizmus esetében is igen szembetűnő volt.

Tegyük fel végül az utolsó kérdést: Milyen egy liberális egyház? Ha ezt vizsgáljuk, akkor egy ilyen egyház esetében *mindig* megtalálhatjuk az előbbieken tárgyalt jellemvonásokat és tényezőket, de néhány más szempontra is érdemes odafigyelnünk.

- a. A liberalizmustól átítatott egyház lassan *társadalmi intézménnyé* válik, amely szolgáltatás orientált. A társadalmi munka a döntő, illetve az egyházzal a társadalomban kialakult kép, nem pedig a Krisztustól kapott mandátum teljesítése. Fontossá válik, hogy minden rangos világi rendezvényen képviseltesse magát. A fő kérdések az ilyen egyház számára a következők: Mit gondolnak rólunk? Mennyire vagyunk jelen a társadalomban?²⁸ A cél pedig a minél jobb statisztikai mutatók elérése. De vajon hány hívőt számolna Isten egy ilyen egyházban?
- b. A humanista korszakra hangolódva, az ilyen egyház az *egység* és *tolerancia* hangsúlyozására szakosodott. Ezt „megfelelően” válogatott igékkel is alátámasztja. Mi viszont *Luther* bizonyágtételére emlékeztetnénk a kedves olvasót, aki így szólt azokhoz, akik a felebarát iránti szeretetre apellálva, le akarták őt beszélni a biblikus tanítások képviselőitől: „Átkozott az a szeretet és egység, amelynek érdekében Isten igéjét kockáztatjuk.”²⁹ Az ilyen egyház már rég lemondott Krisztus evangéliumának kizárólagosságáról.
- c. Ez utóbbi két megfigyelésből következik, hogy az ilyen egyházban nincs és nem is lehet helye az *egyházfegyelemnek*. Az ilyen egyházra a népegyházi keretek a jellemzőek, az ilyen egyház pedig nem felelhet meg az igaz egyház három ismertetőjelének³⁰.

²⁷ Gordon H. Clark, *In Defense of Theology*, Mott Media, 1984, 3. o.

²⁸ lásd pl. a magyarországi népszámlálást, ahol az érdekltség anyagi vonzata sem elhanyagolható, tekintettel az állami támogatásokra

²⁹ David Hedegard, *Ecumenism and the Bible*, 22. o.

³⁰ az ige tiszta hirdetése, a sákramentumok helyes kiszolgáltatása, az egyházfegyelem gyakorlása

d. Végül az *exegesis popularis* helyett inkább az *exegesis scholastica*³¹ jellemzi az egyházi igehirdetést - ahogyan azt egy holland református teológus mondotta. Az evangélium közérthető, egyszerű hirdetése helyett gyakran magasröptű, tudományos prédikációk hangzanak. A jámbor hallgató meg azon töpreng, hogy mi volt ez: filozófiai elmélkedés, irodalmi vagy történelmi előadás. Ilyenkor persze a nyáj éhesen megy haza. (C. H. Spurgeon, a nagy kálvinista baptista prédikátor így ítélte el ezt az igehirdetői műfajt: „A mi feladtunk nem a kecskék *szórakoztatása*, hanem a bárányok *táplálása*.”) Félre ne értsen senki! Az igehirdető legyen tudós ember. De nem kérünk az olyan tudományosságból, amely az ige gyalázását eredményezi és táplálék nélkül hagyja a nyáját. Sem az olyan igehirdetésből, amely nem Krisztus-központú, nem személyes, nincs alkalmazása, amely nem nevezi nevén a bűnt és nem szólít fel őszinte megtérésre, amely nem Isten teljes tanácsvégzésére épít (ApCsel. 20,27).

De hát mi körvonalazódik itt? - kérdezheti az olvasó. Mi történik egy ilyen egyházban? Hát az, amit pár száz évvel ezelőtt rendkívül szemléletesen fogalmazott meg Kálvin. Ő a hamis egyházzal kapcsolatban írta a következőket: „De amint a *hit várába a hazugság berontott*, amint a *szükséges tudománynak lényege meghamisított*, és a szentségek kiszolgáltatása megromlott: akkor *bizonyára bekövetkezik az egyház pusztulása*³²; éppen úgy, mint ahogy vége van az olyan ember életének, akinek *torkát átmetszették, vagy szívét halálosan megsebesítették*”³³ (kiemelés tőlem). Kicsit hátborzongató ilyen hasonlatokat olvasni. Pedig nem véletlenül használja ezeket Kálvin. Arra szeretne rámutatni, hogy a mindenkori keresztyéneknek cselekvően kellene szembeszállniuk azokkal, akik az egyház torkát átmetszik, szívét halálosan megsebesítik. Ez pedig az egyház *halálát* okozza. A biblikus egyház halálát. A liberalizmus pedig, kedves olvasó, a hamis egyházhoz hasonlóan, pontosan ezt tette. Persze eközben a liberális egyház társadalmi intézményként tovább él és „virágzik”. Hallgassuk tovább a nagy reformátort: „Ha tehát az egyháznak *fundamentuma* a próféták és az apostolok tudománya, a hívőknek erre kell alapítaniuk üdvösségüket a Krisztusban, akkor, ha *el vesszük ezt a tudományt, hogyan áll meg majd továbbra is az egyház épülete?* Össze kell tehát az egyháznak dőlnie, hogy *ha elpusztul a hitnek az a lényeges része*, mely egyedül képes azt fenntartani. Továbbá, *ha az igaz egyház oszlopa és erőssége az igazságnak* (1Tim. 3,15), akkor nem egyház az, amelyben *uralomra jutott a hazugság és a hamisság*”³⁴ (kiemelés tőlem). Fontos megérteni, hogy a liberalizmus a biblikus keresztyénség lényegét életveszélyesen érinti. A liberalizmus más Igét, más Krisztust és más evangéliumot hirdet (2Kor. 11,3-4), nem pedig az „örökkévaló evangéliumot” (Jel. 14,6). Tehát nem jelentéktelen formai, módszertani szemléletváltás a liberalizmus, hanem valami teljesen másról szól. Arról, hogy mit gondol az autonóm³⁵ ember a Biblia tanrendszeréről, Istenről és emberről, a kijelentésről, Krisztusról, az üdvösségről, az egyházzal stb. A bibliai keresztyénség viszont arról szól, és azt képviseli, hogy mit jelentett ki Isten mindezekről. Amit az ember gondol, az változik, amit Isten kinyilatkoztatott az örök. Ezek a pontok egyébként egybeesnek könyvünk fejezeteivel.

³¹ az egyszerű igemagyarázat helyett a tudományos igemagyarázat

³² az angol fordítás ezt az egyház halálaként hozza

³³ Kálvin János, *A keresztyén vallás rendszere*, 4. könyv, II. 1., 324. o.

³⁴ Uo., 325. o.

³⁵ független

Végül még egy idézet, amely szintén semmit sem veszített időszerűségéből: „Mert ha ezek egyházak, akkor náluk van a kulcsok hatalma is; a kulcsok pedig elválaszthatatlanul összeköttetésben vannak az igével, amely pedig (t.i. az ige) onnan éppen számúzve van... Végül náluk az ige szolgálata helyett az istentelenség iskolái és a tévelygéseknek mindenféle szögletes fajtái vannak”³⁶ (kiemelés tőlem). A liberalizmusnak sikerült az ígét kiűzni az egyházból, annak ellenére, hogy folyamatosan az Ige teológiájaként kérkedik. Az „Ige teológiája” elveti azt, hogy Isten ígéje objektív módon a Szentírás. Ez a probléma egyik gyökere, ezért nincs már egyházfegyelem, ezért dül minden szinten a relativizmus, a liberalizmus fellegvárai pedig pontosan azok a teológiai intézmények, amelyeket Kálvin igen találóan minősít. Ne csodálkozzunk hát azon, amit egykor Krisztus mondott: „Mindazáltal az embernek Fia mikor eljő, avagy talál-é hitet e földön?” (Lk. 18,8)

Utolsó gondolatként ne feledjük, hogy míg Isten a személyeket majd az örökkévalóságban ítéli meg, addig az egyházakat *itt és most*. A skót teológus, *Maurice Roberts* így beszél erről, miközben a Jelenések könyvében található levelekre utal: „Ha a Jelenések könyvének ezen levelei egyáltalán tanítanak valamit nekünk, akkor azt *biztosan tanítják*, hogy *Jézus Krisztus nem lakozik túl sokáig olyan egyházakban ahol a bűnnel nem foglalkoznak*.”³⁷ A mindenkori keresztyéneknek „állandó és folyamatos kötelességük, hogy *Isten egyházát tisztán* tartsák. Ez ugyan egy örökös probléma, de egyetlen egyház sem engedheti meg magának, hogy ezt közömbösen kezelje - *amennyiben igényt tart Isten áldására*.”³⁸ Hasonlóan nyilatkozik a Westminster Szeminárium néhai professzora *R. B. Kuiper* is: „Az olyan egyház, amely közömbössé vált az igazság iránt - enyhén szólva - *kihalóban van*. Az olyan egyház, amely tudatosan tolerálja, hogy soraiban Isten ígéjének alapigazságait tagadják, *ő maga is vétkes ebben a tagadásban* és ezáltal megszűnik igaz egyháznak lenni.”³⁹ Értsük meg tehát, hogy elsődlegesen a mindenkori egyház - nem pedig a társadalom - áll az isteni kritika és értékelés célkeresztjében. Ez az értékelés pedig most történik és nem az örökkévalóságban.

Az amerikai konzervatív keresztyénség harca a liberalizmus és modernizmus ellen. Machen szerepe. Tanulságok. Új hitvalló presbiteriánus egyházak.

Rövid egyháztörténelmi áttekintésünkben csak néhány fontosabb állomást és eseményt érintünk. De ezekről mindenképpen szükséges említést tennünk azért, hogy jobban megértsük azt a világot, egyházi hátteret, amelyben J. G. Machen élt és mozgott.

Az amerikai presbiteriánus egyház közel két évszázadon át hűségesen sáfárkodott a rábízott táalentumokkal. 1729-ben a presbiteriánus egyház zsinata elfogadta, és magára nézve is meghatározónak tartotta a Westminsteri Hitvallást (ez volt az ún. *Adopting Act*). Ezáltal kötelezték a lelkészeket arra, hogy a hitvallás szellemében tanítsanak. A XIX. század vége viszont lassú de biztos változásokat hozott. A liberalizmus Európa után megérkezett az amerikai kontinensre is.

³⁶ Kálvin János, *A keresztyén vallás rendszere*, 4. könyv, II. 10., 334-335. o.

³⁷ Maurice Roberts, *The Christian's High Calling - chapter: Cleansing the Lord's House*, The Banner of Truth Trust, Edinburgh, 2000, 197. o.

³⁸ Uo., 201. o.

³⁹ R. B. Kuiper, *The Glorious Body of Christ*, The Banner of Truth Trust, Edinburgh, 1987, 108. o.

Egy egyház átcsúsítása a hitvalló vonalról a liberálisra egy hosszabb eróziós folyamat eredménye. Ezt jól megfigyelhetjük a presbiteriánus egyház esetében is. Dr. Charles A. Briggs az Union Teológiai Szeminárium⁴⁰ professzorát például a presbiteriánus egyház zsinata már 1893-ban⁴¹ felfüggeszti a szolgálatból liberális nézetei miatt. Briggs elvetette a Szentírás tévedhetetlenségét és többek között azt is képviselte, hogy a hitkérdésekben a Biblia nem a végső és egyedüli tekintély. Az emberi értelem ugyanolyan tekintéllyel rendelkezik, mint a Szentírás - tanította. Briggs ezeket az új tanításokat németországi tanulmányai alatt szívta magába. Büszkén hirdette: „A presbiteriánus egyház számos hitvallás-ellenes tanítást tolerál... tanítói és lelkészei között... A kátét már nem tanítják gyülekezeteinkben, a hitvallást sem magyarázzák a teológiai szemináriumokban... Annyi irányban eltértünk már a standardoktól (hitvallásoktól), hogy a presbiteriánus egyházon belüli csoportoknak szükséges nagylelkűeknek, toleránsoknak és liberális gondolkodásúaknak lenniük.”⁴²

A zsinat döntésére mintegy válaszként az Union Teológiai Szeminárium kivonta magát a presbiteriánus egyház jurisdictioja⁴³ alól és függetlenítette magát attól. Így Briggs megtarthatta professzori állását és továbbra is vethette a herézis⁴⁴ magvait. Egy további érdekes fejlemény, hogy az Union végzettjeit a presbiteriánus egyház továbbra is fogadta és ordinálta,⁴⁵ tehát Briggs közvetetten tovább mérgezhette az egyházat a modernizmus tanaival. (Egyébként elgondolkodtató, hogy mi lesz az olyan egyházakkal, amelyekben a teológusképzés tanfegyelmi kérdései nem hangsúlyosak!)

A helyzet súlyosbodását jól illusztrálja Benjamin B. Warfield (1851-1921) princetoni teológiai tanár véleménye, aki egy Machennel történt utolsó beszélgetése során a presbiteriánus egyházat egy *rothadt, korhadó fához*⁴⁶ hasonlította, amely egy esetleges reformációs kísérlet esetén szakadozni és töredezni fog. Amit mondott, prófétai beszédnek bizonyult. Machen később egy édesanyjának írott levélben elmondja, hogy Warfield már akkor abban reménykedett, hogy a hívők meglátják az egyház halott voltát, a hideg lelki viszonyokat, és felismerik, hogy teljes keresztyén életet csak az egyházon kívül, egy új, megreformált egyházban érdemes/lehet élni. Nekünk pedig a mi Urunk szavai jutnak eszünkbe: „Senki nem toldja az új posztó foltot az ó posztóhoz; mert különben az újat is megszakasztja és az ó posztóhoz nem illik az újból való folt. És senki nem tölti az új bort ó tömlőkbe; mert különben az új bor megszakasztja a tömlőket, és a bor kiömöl, és a tömlők is elvesznek. Hanem az új bort új tömlőkbe kell tölteni, és mind a kettő megmarad” (Lk. 5, 36-38).

Az első támadás a liberális tábor részéről 1922. májusában érkezett. Dr. Harry Emerson Fosdick (baptista lelkész) híres igehirdetése: *Győznek-e a fundamentalisták*⁴⁷ bejárta az országot. Igehirdetését az egész országban terjesztik egy szándékos propaganda-hadjárat részeként. Az ügy érdekessége, hogy

⁴⁰ Union Theological Seminary

⁴¹ Edwin H. Rian, *The Presbyterian Conflict*, The Committee for the Historian of the Orthodox Presbyterian Church, Philadelphia, 1992, 9. o.

⁴² George P. Hutchinson, *The History Behind the Reformed Presbyterian Church Evangelical Synod*, Mack Publishing Company, Cherry Hill, N. J., 1974, 152. o.

⁴³ joghatósága

⁴⁴ tévtanítás

⁴⁵ beiktatta a szolgálatra

⁴⁶ Ned B. Stonehouse, *J. G. Machen: A Biographical Memoir*, W. B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, Michigan, 1954, 310. o.

⁴⁷ *Shall the Fundamentalists Win?*

Fosdick baptistaként szolgált egy presbiteriánus gyülekezet lelkészeként (ekkorra már ez is belefért a liberális keretbe). Lassú reagálás, hosszú és bizonytalan fegyelmezés következett. Végül Fosdickot egy meglehetősen hosszú huzavona után menesztették a presbiteriánus gyülekezetből. Pedig liberális meggyőződése igen jól tettenérhetőek voltak nyilatkozataiban. A Szentírásról például ezt mondta: „Tudjuk, hogy minden eszme a Bibliában primitív és gyerekes eredettel bír.” Másutt Krisztussal kapcsolatban arra szólítja fel a konzervatív tábor, hogy „hagyjatok föl a ti theológiai Krisztusotokkal és adjátok vissza nekünk az etikai tanítómestert.”⁴⁸ Ennyit Fosdick meggyőződéseiről.

A Fosdick-ügy viszont csak a jéghegy csúcsának bizonyult. Az ún. *Auburni Nyilatkozat*⁴⁹ (1924. jan. 9.) közzététele volt az az esemény, amely igazán megdöbbentette a presbiteriánus hívőket. A dokumentum üzenete már több, mint jelzésértékű, hiszen olvasásakor a másként gondolkodók elfogadásának hangsúlyozása és a tanbéli zavarosság nyilvánvalóvá válik. A nyilatkozatot a presbiteriánus egyház 1293 lelkésze írta alá. A dogmatikai lazaság ékes irata ez, mert a nyilatkozatot aláírók öt kérdéskörben támadták egyházuk biblikus tanítását. A Biblia *ihletettsége és tévedhetelensége*, Jézus Krisztus *szűztől való születése*, Jézus Krisztus *érettünk történt engesztelő* és Istennel *megbékéltető* áldozata, Krisztus *testi feltámadása és mennybemenetele*, valamint a természetfeletti *csodák* kérdése körül robbant ki a vita. Megfogalmazást nyert, hogy nem szükséges ezeket a tanításokat vallaniuk ahhoz, hogy teljes jogú lelkészei lehessenek a presbiteriánus egyháznak. Nos, mit gondol a kedves olvasó? Fegyelmeztek-e valakit az aláírók közül? *Soha senkit!* Az 1924-es zsinat pedig egyáltalán nem foglalkozott az üggyel!⁵⁰ (Megjegyzendő tehát, hogy a liberális egyházban nincs tanfegyelem! Legfeljebb a hitvallókat „fegyelmezik”!)

Tanulságos az is másfelől, hogy ezt megelőzően és ezzel egyidőben, a presbiteriánus egyház folyamatos nyilatkozatokban, refrénszerűen ismételte hűségét és elkötelezettségét a történelmi hitvallások iránt (esetükben a Westminsteri Hitvallás, illetve a Nagy és Kiskáté). Ilyenek voltak például az 1910-es, 1916-os és 1923-as zsinati nyilatkozatok. Persze ekkorra ez már pusztán formáság volt. Ezek a nyilatkozatok csak arra voltak jók, hogy megnyugtassák a hívő nép lelkiismeretét.⁵¹

A liberalizmus térhódításának következő állomása a Princeton Szeminárium „átszervezése”. Eddig Princeton a konzervatív presbiterianizmus fő erődítményeként volt számontartva. De ez az „átszervezés” sajnos nem volt más, mint egy átállás a hitvalló vonalról a liberálisra (1929). Ez az évszám vonatkoztatási pont az intézmény történelmében, hiszen 1929 mérőöldkő a *régi, konzervatív* és az *új, liberális* Princeton között. Így hivatkoznak rá ma is az egyháztörténészek és a teológusok.⁵²

⁴⁸ ezt még Sebestyén Jenő is említi Apologetika kurzusában (*Korszellem és Kálvinizmus*, A budapesti Református Theológia Segélyegylete, Budapest, 1938, 52-53. o.)

⁴⁹ *Auburn Affirmation*

⁵⁰ Ha a magyar protestáns teológiai szakirodalmat olvassuk, akad bőven anyag egy hazai *Auburni Nyilatkozat* összeállítására. Ezek a nézetek itt is minden különösebb következmény nélkül népszerűsíthetők.

⁵¹ Talán a kedves olvasó előtt is ismerősek ezek a jelenségek. Magyar vonatkozásban szintén ez figyelhető meg. Egyfelől beszélnek a hitvallásokhoz való ragaszkodás fontosságáról, másfelől pedig a legliberálisabb tanításokat terjesztik. Egyszerre beszélnek pl. hitvalló egyházzal és népegyházzal. Ez az érdekes kettősség egy tipikus liberális jellemvonás. A liberális, dialektikus teológiában ezek az ellentétes nyilatkozatok feloldhatók. A zsolttáros erre ezt mondaná: „Hamisságot szól egyik a másiknak, hízkelkedő ajakkal *kettős szívből* szólnak.” (Zsolt. 12,3)

⁵² Aki többet szeretne tudni Princeton „átszervezéséről”, a személyes és teológiai feszültségekről olvasásra ajánljuk: David B. Calhoun, *Princeton Seminary-The Majestic Testimony 1869-1929*, 2. kötet, The Banner of Truth Trust, Edinburgh, 1996.

Ami pár évvel azelőtt elképzelhetetlen volt, most bekövetkezett. Az 1938-39-es tanévben például *Brunner Emil*-t nevezik ki a princetoni teológia dogmatika tanszékére. Képzelnék el, a híres *Hodge* család (*Charles Hodge, A. A. Hodge, Casper Wistar Hodge*) és *Benjamin B. Warfield* után most Brunner lett Princeton vezető teológusa. Az a Brunner, aki elvetette a Biblia tévedhetetlenségét és a szűztől való születést. A Bibliáról például azt tanította, hogy az Isten igéjévé válhat, de csak nagyon korlátozott értelemben. Egy gramofonos illusztrációt használt ehhez. Ha például egy *Caruso*⁵³ hanglemez kerül lejátszásra - mondotta - akkor a hangszóróból kiárad a csodálatos Caruso hang, de emellett a tű sercegése és egyéb idegen zörejek is hallhatók. Ezek a *sercegek, idegen zörejek a Biblia ellentmondásai és az emberi tévedések*.⁵⁴ Rossz belegondolni, hogy mi lesz akkor, ha ez a hanglemez kissé régi - márpedig a Biblia az! - milyen lesz a lejátszott minőség, mennyi jut el hozzánk Caruso hangjából, illetve Isten üzenetéből. Sajnálatos, hogy az egyházban maradt hívőknek Brunner kinevezését nem sikerült megakadályozniuk.

A megalkuvást nem vállaló tanárok otthagyták a princetoni intézményt. Kik voltak ők? Négy nagyhírű professzor: *Dr. Robert Dick Wilson, Dr. J. G. Machen, Dr. Oswald T. Allis* és *Dr. Cornelius Van Til*. Őket követte 29 diák is a felső évfolyamokról.

A Westminster Teológiai Szeminárium létrehozását (1929) Princeton átszervezése tette szükségessé. A Princetont elhagyó négy professzorhoz csatlakozott még *R. B. Kuiper*, aki Warfield tanítványa volt, *Allan A. MacRae, Ned B. Stonehouse* és *Paul Wooley*. Ez utóbbi három tanár is a régi Princetonon tanult. Ők alkották az új teológiai intézmény tanári karát. Egy évvel később *John Murray* is megérkezett (aki azelőtt szintén a Princetonon tanított). A Westminster Szeminárium az egyháztól független intézmény lett. A presbiteriánus egyház próbált ugyan nyomást gyakorolni az intézményre azért, hogy nem fogadta az ott végzett hallgatókat - de végül is nem sikerült bezáratniuk azt.⁵⁵

A liberalizmus és modernizmus lassan begyűrűzött a Külmisziós Társaság (*Board of Foreign Missions*) soraiba is. Új elgondolás született a misszióról. Egy egyházi missziós bizottság 1932-ben egy könyvet is megjelentetett erről a kérdéskörrel, melynek címe: *Újragondolni a missziót*.⁵⁶ Különösen botránkozató volt, ahogyan a keresztyén missziót egy merőben új ideológia mentén vázolták fel. A keresztyéneknek össze kell fogniuk a más vallások képviselőivel (hinduk, buddhisták, muzulmánok), azért hogy hatékonyabban harcolhassanak a materializmus és erkölcstelenség ellen - mondták. Meg kell találni a közös kapcsolódási pontokat, a közös igazságokat, majd azokra kell építkezni. Ekkorra már a Külmisziós Társaság vezetői között is egyre több liberális bukkant fel, a misszionáriusok között pedig akadt olyan, aki már nem vallotta az eredendő bűn tanítását. A konzervatív táborból többen

Az „átszervezés” körüli harc nem csak a konzervatív és liberális tábor között folyt, hanem sajnos a különféle felfogású konzervatív csoportok között is. Így például Machen egyik legnagyobb ellenlábas a *Charles Erdman*, aki bár a hitvallók közé tartozott, mégsem értett egyet azzal a reformatori gondolkodással amit Machen képviselt. Erdman szerint sokkal moderáltabb és toleránsabb magatartást kellett volna tanúsítani a liberálisok felé. Machen megítélésében viszont ez nem jelentett mást mint a legfontosabb doktrínák feladását. A helyzet bemutatásában nagyon hasznosnak találtam D. G. Hart tanulmányát is: *J. G. Machen, the OPC and the Problem of Christian Controversy*.

⁵³ Enrico Caruso világhírű olasz tenor

⁵⁴ Emil Brunner, *Our Faith*, Charles Scribner Publishing, London, 1936, 10. o.

⁵⁵ A presbiteriánus teológiai szemináriumok többsége - mind a mai napig - egyháztól független intézmények maradtak.

⁵⁶ angol címe: *Re-Thinking Mission*

felháborodásuknak adtak hangot. Három nevet emelnék ki: *Robert Dick Wilson*, *J. G. Machen* és *Carl McIntire*. Írásaikban a Külmissziós Társaság minősíthetetlen állapotát, liberális szemléletét bírálták, azonnali változásokat sürgetve. A legalaposabb elemzés pontosan Dr. Machen részéről érkezett, aki egy 110 oldalas értekezésben⁵⁷ kommentálta a helyzetet. Álláspontját egy nyilvános vita során ismét ismertette *Dr. Robert E. Speerrel*, aki a Külmissziós Társaság markáns vezetőegyenisége volt. Speer viszont nem válaszolt Machen kérdéseire, inkább felolvasott egy előre elkészített állásfoglalást. A találkozás konkrét eredmény nélkül ért véget. Egy megoldás maradt hátra. A Független Külmissziós Társaság (*Independent Board for Presbyterian Foreign Missions*) létrehozása, amely teljesen a régi biblikus, hitvallásos állapotokat kívánta visszaállítani. Ez 1933-ban meg is történik.

Közben a Machen ellen irányuló pert is lefolytatják. 1935. március 29-én bűnösnek találják úgy, hogy közben az egyházi bíróság nem adott neki lehetőséget a védekezésre. Fellebezését elutasítják.⁵⁸ Az egyházi sajtó és a vallásos rovattal rendelkező világi lapok is méltatlankodnak a határozat miatt. Még az unitáriusok is drámai fordulatnak és sajnálatos tragédiának fogják fel Machen eltávolítását. Itt viszont fontos megjegyezni, hogy az egyházi bíróságok elnökségeiben a liberálisok ekkor már többségben voltak, és az elnökök közül némelyek maguk is aláírták az Auburni nyilatkozatot. Machen annakidején pedig keményen bírálta a nyilatkozatot mondván, hogy az nem más, mint a destruktív modernizmus újabb megnyilvánulása, amely a keresztyénség halálos ellensége.⁵⁹

Persze többekben megfogalmazódott a belső reformáció lehetősége is, tekintettel arra, hogy a tagság *jelentős része* megtért, hitvalló keresztyén volt. Ennek a tábornak a vezetői közül említésre méltók *Dr. Clarence E. Macartney*, *Walter D. Buchanan* és *Samuel G. Craig*. (Szomorú tény, hogy ezek az emberek egy darabig Machen lelkes támogatói voltak, de később visszaléptek.) Feljük egy kérdés fogalmazódott meg: „Mit tesznek a 'belső reformáció' hívei annak érdekében, hogy a *tankérdésekben* bekövetkezett *komoly tévelygéseket* helyrehozzák, illetve, hogy az egyházat *visszatérítsék* azoknak az irányítása alá, akik hiszik, hogy a Biblia Isten *igaz igéje?*”⁶⁰ Sajnos ez a tábor minden csatában alulmaradt. *Edwin H. Rian* szerint (is) ennek hármas oka volt: (1) a belső reformerek nem rendelkeztek egy átfogó tervvel az egyház reformációját illetően; (2) az egyháztörténelem azt mutatja, hogy nincs remény a belső reformra, ha az egyház szervezete, vezető testületei a liberálisok befolyása vagy felügyelete alá kerül; (3) nem volt egyetlen hitvalló szeminárium sem az egyházon belül, amely az utánpótlást biztosította volna.⁶¹ Mi volt a belső reformerek mottója? *Elkerülni a túl korai összeütközéseket.*⁶² Persze, mindig túl korán volt! 1926, 1929, 1934, 1936 de még 1965 is túl korai

⁵⁷ címe: *Modernism and the Board of Foreign Missions of the Presbyterian Church in the U.S.A.*

⁵⁸ Margaret E. Harden ed., *A brief History of the Bible Presbyterian Church and its Agencies*, 33-34. o.

⁵⁹ Chalmers W. Alexander, *Shall we unite with the Northern Presbyterian Church?*, The Southern Presbyterian Journal Company, Wearville, North Carolina, 1954, 19. o.

⁶⁰ Edwin H. Rian, *The Presbyterian Conflict*, The Committee for the Historian of the Orthodox Presbyterian Church, Philadelphia, 1992, 182. o.

⁶¹ Uo. , 189. és 193. o.

⁶² Hasonló célt szolgálnak a mai evangéliumi csoportosulások által is oly gyakran bevetett érvek: „Amíg az evangéliumot hirdetni lehet az egyházban, nincs ok az aggodalomra!” vagy „Menjenek ki a hitetlenek az egyházból! Mi hívókként bennmaradunk - bármi történjen is!”

időpontnak bizonyult! Pedig ekkorra már (1965) egy új hitvallás került elfogadásra. Ez idő alatt a konzervatív erők egyre inkább felmorzsolódtak és elszigetelődtek, a liberális tábor pedig véglegesen megerősödött.

Egy utolsó állomás, amire ki kell térnünk az ún. *1967-es Hitvallás*, amelyet az Ohio állambeli Columbusban fogadtak el. A presbiteriánus egyház (neve ekkor már *United Presbyterian Church in the U.S.A.*) ennek az új hitvallásnak az elfogadásával gyakorlatilag lecserélte a Westminsteri Hitvallást. Az új hitvallás például a Bibliát tévedéseket tartalmazó emberi művé redukálja, Jézus Krisztust pedig egy társadalmi reformerként és erkölcsi eszményképként tünteti fel. Az elenyésző kisebbségben lévő konzervatív lelkészeknek a hitvallás elfogadását szintén nem sikerült megakadályozniuk. Pedig képviselőjük, *William T. Strong* mindent megtett ezért. Felszólalásában bírálta a hitvallás kidolgozásával megbízott bizottság munkáját, és kérte a hitvallás-tervezet elutasítását. De a szavazás mindent eldöntött. Ekkor már csak egy utolsó lehetőségük maradt. A híres *Christianity Today* magazin ezt így kommentálta: „A konzervatívoknak egyetlen megoldásuk maradt ezen a zsinaton - egy *tiltakozás regisztrálása* - amit Strong meg is tett.”⁶³ Persze, hogy ez a tiltakozás nem állíthatta meg ezt a folyamatot. Az Auburni Nyilatkozat könnyelmű kezelése - többek között - immár helyrehozhatatlan károkat eredményezett.

Mi a tanulság? A reformáció *nem sikerült* sem a teológiákon, sem az egyházi testületekben, de még a missziós társaságokban sem. Miért? - tehetjük fel a kérdést. Hadd válaszoljon erre *Gary North*, aki több mint ezer oldalas elemzésében tömören diagnosztizál:

„A liberálisok rendelkeztek egy *szisztematikus, átfogó és következetes* stratégiával. A konzervatívok nem. A liberálisoknak volt egy *taktikájuk*, amit integráltak stratégiájukba. A konzervatívoknak nem. A liberálisoknak megvolt az az előnyük, hogy részei voltak egy olyan önbizalommal teli, haladó mozgalomnak, ami a jövő hullámaként tekintett magára. A konzervatívok nem...

... *Valamit* nem lehet a *semmivel* legyőzni. Stratégiailag a *konzervatívok semmivel nem rendelkeztek*. A liberálisoknak viszont sok mindenük volt. Mindenekelőtt, a maguk oldalán tudhatták az általánosan elfogadott *intellektuális vélekedést*. *Történészek* voltak a *hisztoricizmus* korában. Reform-*darwinisták* voltak a reform-*darwinizmus* korában (1890 után). Dogmatikusan *anti-dogmatisták*⁶⁴ voltak a dogmatikus *anti-dogmatizmus* korában. Az *egyházi pluralizmus* mellett voltak a *politikai pluralizmus* korában. *Lelki cinkostársaik* az egyházon kívül ellenőrizték a magasabb szintű tanulmányok fő intézményeit, és a presbiteriánus egyház megkívánta lelkész hallgatóitól, hogy ezekben az intézményekben végezzenek. Mindezek fölött olyan emberek voltak, akik a *pokolról* szóló tanítást *elutasították* egy olyan kultúrában, amit egyre inkább egy olyan tanult *elit irányított*, amely elutasította a pokolról szóló tanítást.”⁶⁵

Mindezekhez nagymértékben hozzájárult az ún. *közömbös* tábor, illetve az egyházi *pacifisták*⁶⁶ határozatlansága is. Szomorú, hogy ebben a két táborban elég sok keresztyén is volt. Olyan keresztyének, akik nem észlelték a veszélyt vagy tudatosan nem akartak kiállni az igazságért. Olyan

⁶³ Christianity Today, *Presbyterian Discoveries in Columbus*, vol. IX., Num. 19., June, 1965

⁶⁴ tanellenesség

⁶⁵ Gary North, *Crossed Fingers - How the Liberals Captured the Presbyterian Church*, Institutes for Christian Economics, Tyler, Texas, 1996, 798-799. o.

⁶⁶ a békességet hangsúlyozó és belső viszályt ellenzők tábora

keresztyének, akiket nem érdekeltek azok a súlyos kérdések, amelyekkel szembesülni kellett. Olyan keresztyének, akik egyszerűen mindent feláldoztak a mindenk felett való békesség oltárán. Még Isten igéjének igazságait is.

J. G. Machen már nem érte meg, de halála után több új hitvalló presbiteriánus felekezet alakult. Nem szeretnénk fárasztani az olvasót egy hosszú listával, ezért az új egyházak közül csak hármat említenénk meg: *Bible Presbyterian Church*, *Orthodox Presbyterian Church (OPC)* majd később a *Presbyterian Church of America (PCA)*.

Magyar helyzetkép

Jogosan kérdezheti a magyar olvasó: - Mi közünk nekünk ehhez? Az amerikai keresztyénség harcához és a liberalizmushoz? Mindenki foglalkozzon a saját problémájával. Mi pedig pontosan ezt tesszük. Hiszen a magyar protestantizmus és neoprotesztantizmus is szenved a liberalizmustól. A magyar protestantizmus már több mint másfél évszázada majdnem teljesen a német liberális teológia befolyása alatt áll. *Makkai Sándor* emiatt például már 1916-ban így kesergett: „Magyar theologia nem lesz addig, amíg csak német theologia *recitálásában* merülünk ki.”⁶⁷ Pedig a német liberális befolyás java még csak ezután következett. Listát lehetne írni azokról a teológusokról, akik ezeknek a nézeteknek a hirdetői voltak illetve azok ma is. Aki pedig egy kicsit is foglalkozik a teológiai és egyháztörténelmi fordulatokkal, könnyen felfigyelhet az amerikai és a magyar helyzet kísérteties hasonlóságára. Nincs új a nap alatt, mondja a prédikátor, s ez esetünkben sincs másként.

Bár Machen könyve 1923-ban jelent meg, mit sem vesztett aktualitásából. Mi itt Kelet-Európában nyolcvan évvel lekéstük ezt a második reformációt. Pedig ennek már rég itt lenne az ideje.

Milyen a magyar helyzet? Csak egy kis ízelítőt nyújtunk abból, hogy mi is történt valójában. Megvilágítunk néhány összefüggést, bemutatunk néhány forgatókönyvet, hasonlóságot. Az értékelés feladata az olvasókra hárul. És a felelősség is. Ha elolvassák ezt a könyvet, próbáljanak véleményt alkotni. Járjanak nyitott szemmel és nyitott Bibliával az egyházakban, a teológiákon és a világban is. Nyitott szemmel és nyitott Bibliával, hiszen a kettő elválaszthatatlan.

Mi történt Magyarországon és Erdélyben? Ugyanez. A liberalizmus és modernizmus beszivárgott, majd meghatározó szemléletté vált. Korán jelen volt a magyar teológiai intézményekben. Első hullámban különösen a kijelentés és ige-tant érintette, amint erről korábban már szó esett. Később pedig a teljes teológiai rendszert romba döntötte. Nézzük például *Gönczy Lajos* homiletika kurzusát. Ő 1924-től tanított gyakorlati teológiát Kolozsváron. Már akkor ilyeneket ír: „A legelső, amit egy textusnál nem szabad elfeledni az, hogy Írás és Ige nem adequat⁶⁸ fogalmak. Az Ige több, más, mint az Írás. Az Írás csak *feléje mutat* az Igének. Ennélfogva minden textus *hasonlatként* kezelendő”⁶⁹ (kiemelések tőlem). Vajon milyen lehet az a prédikáció, amely hasonlatként tekint egy textusra? Továbbá: „Az Ige nincs odazárva a Szentírásba úgy, *hogy akinek kezében az Írás, annak az Ige is kezébe adatott*. Az Ige több, más, nagyobb az Írásnál. Az Írás beszéde mindig töredékes, dadogó beszéd.”⁷⁰

⁶⁷ Fekete Károly, *Ötven éve halt meg Makkai Sándor*, Református Egyház, LIII. évf., 9. szám, 2001

⁶⁸ egyenlő értékű, valaminek teljesen megfelelő

⁶⁹ Gönczy Lajos, *Homiletika*, gépelt kurzus, 64. o.

⁷⁰ Uo., 65. o.

Bár a liberális nézetek már a századforduló táján, majd az után is erőteljesen jelen voltak, elterjedésükben a végső lökést *Brunner Emil* és *Barth Károly* látogatásai adták meg, illetve nézeteiket terjesztő „tanítványaik”. *Brunner Emil* 1935-ben járt Magyarországon, majd őt követte *Barth*. 1936. januárjában *Barth*ot megválasztják a kolozsvári teológia „*honoris causa*” professzorának. Ő maga 1936 őszén járt magyarországi és erdélyi körúton, majd 1937 tavaszán még egyszer ellátogatott Magyarországra. Látogatásai alatt volt Debrecenben, Sárospatakon és Kolozsváron is. Látogatásairól több írás és tanulmány is megjelent. De ki volt ez a *Barth Károly*? Milyen nézeteket vallott? Íme, mit mond *Barth* Isten igéjével, a Bibliával kapcsolatban: „Ha Isten *nem szégyelli*, hogy a Szentírás gyarló emberi szavain keresztül szóljon hozzánk, annak minden történelmi és tudományos *baklövésével*, teológiai *ellentmondásaival*, közvetítésének *bizonytalanságával* és mindenek fölött zsidó jellegével - de még el is fogadta azt minden tévedésével azért, hogy Őt szolgálhassa -, nekünk sem kellene szégyenkeznünk, amikor az Írás minden esendőségével újra bizonyágtevő akar lenni számunkra. *Önfejlés és engedetlenség* lenne részünkről, hogy a Bibliában *tévedhetetlen* elemeket próbáljunk keresni”⁷¹ (kiemelések tőlem). Egy magyar nyelvre is lefordított rövid *Barth*-kritika pedig így summáz: „Isten Igéje-e a Biblia *Barth Károly* számára? Erre a kérdésre először is sima nem-mel kell válaszolni. Isten Igéje szerinte nincs elválasztva Istentől... A Biblia *Barth* szerint *emberi mű*. Históriailag maradéktalanul *feltételes*, mint minden más könyv, amely a könyvpiacra megjelenik... Kijelentés és Szentírás szerinte két különböző dolog.”⁷² Továbbá: „Mivel az Írás *Barth* szerint nem közvetlen, hanem *közvetett* módon Isten Igéje... egyáltalán nem vagyunk biztosítva, hogy amikor az Írást olvassuk, valóban Isten Igéjét, és nem valami egészen mást hallunk”⁷³ (kiemelések tőlem). Ennek ellenére, *Barth* hatása és befolyása mind a mai napig meghatározó. Így írnak erről egy debreceni díjnyertes pályamunkában: „Szívesen mondjuk róla, hogy *Kálvin óta a református teológia legnagyobb mestere*.”⁷⁴ Ezért „*szükséges* volt tehát - nem csak a mi népünk számára - az, hogy *Barth Károly* ellátogathasson hazánkba és felmérje a mi egyházunk helyzetét, *hogy útkereső vezetőinknek hitelesebben tudjon irányt mutatni*”⁷⁵ (kiemelések tőlem). Ebben az útkeresésben ezek a vezetők sajnos nem a legjobb iránytűt vették igénybe. De ha a Biblia már nem szolgált iránytűként, nem maradt más megoldás - emberekhez fordultak.

Imre Lajos, kolozsvári teológiai professzor így értékelte *Barth* látogatását: „Ma világos, hogy nem a dialektika teológiáról van szó, hanem egy olyan izenetről, amelyet *általa* Isten éppen ma adott a református egyházaknak, s rajtuk át az egész világnak... Pál azt írja a Galatáknak, hogy úgy fogadták be őt, mint Isten angyalát, mint Krisztus Jézust, olyan boldogsággal. Ha ő ezt leírta saját magáról, mi is elmondhatjuk, *hogy Barth személyében igazán Isten küldötte járt közöttünk*, kérjük Istent, hogy tegye ittlétét *gyümölcsözővé* egyházunk számára”⁷⁶ (kiemelés tőlem). Isten küldötte? – kérdezhetjük. Ezt mindenképpen a Gal. 1,6-12 alapján kellett volna megvizsgálni. Ami a gyümölcsöket illeti, azok mára értek be!

⁷¹ Edward J. Young, *Thy Word is Truth*, The Banner of Truth Trust, Edinburgh, 1991, 227. o.

⁷² Heinrich Jochums, *A nagy csalódás*, Primo Kiadó, Budapest, 1986, 30. o.

⁷³ Uo., 31. o.

⁷⁴ Sándor Balázs: *Barth Károly és a Magyarországi Református Egyház*, Debreceni Református Kollégium Sokszorosító Irodája, Debrecen, 1993, 7. o.

⁷⁵ Uo., 9. o.

⁷⁶ *Imre Lajos: Barth professzor látogatása*, Az Út, 1936, 260-261. o.

Lassan de biztosan, *Vasady Béla* vezetésével a teológiai tanárok munkaközössége (az ún. *Coetus Theologorum*) is „teljesen a barthi teológia hatását mutatta és irányát képviselte.”⁷⁷ - olvassuk az egyik igen alapos tanulmányban. A II. világháború előtti erdélyi református teológiai helyzetet elemezve *Gálfy Zoltán* pedig így vélekedik: „Az erdélyi teológiai gondolkodás feladata abban teljesedett ki ezekben az években, hogy *Barth és Kálvin* tanítása egymásra utalva, egymást kiegészítve, egymást megvilágítva válnak egységes református tanná”⁷⁸ (kiemelések tőlem). Tehát mindenki az Ige teológia nagy művelőjeként tűnik fel. Jogos az aggodalom: „Epigon barthianizmus volt-e ez? Távoloról sem! Ismét Ravaszt kell idéznünk: *Az irány ugyanaz, de a lábnyomok mások*”⁷⁹ (kiemelések tőlem). Önvallomás ez. Akinek van füle, hallja meg. Azóta ezt az irányt követve elég messze eljutottak az egyházak. Messze a Bibliától és messze Krisztustól.

Egyedül *Sebestyén Jenő* budapesti professzor cikkezett Barth ellen mondván, hogy nincs mit tanulnunk Barth-tól. Nem az, akinek mondja magát, és ezt ideje lenne felismerni. A történelmi kálvinizmus képviselőjeként így ír erről a „Református-e Barth Károly?” című írásában: „Miután eleitől fogva hirdettük azt, hogy a német protestáns teológiában, amely régóta elárulta a református teológia szellemét, nem bízunk, természetesen eleitől fogva bizalmatlanok voltunk mindenféle Németországból jövő teológiai irányzattal szemben. Így tehát Barth-tal szemben is... Ha mi református teológiát akarunk külföldiektől tanulni, akkor mi nem járunk Barth-hoz iskolába”⁸⁰ (kiemelés tőlem). Milyen kár, hogy csak kevesen vélekedtek így. Sebestyén Jenő mást is mondott. A *Magyar Kálvinizmus* hasábjain ezt írja 1936-ban: „A theologiai gondolkodás a magyar református egyház életében (sőt az evangélikus egyházi életben méginkább) már régóta igen erősen a német protestáns theologia hatása alatt áll... Ebből pedig az következik, hogy mielőtt Barth eljött volna, a magyarországi ref. egyház papjai és professorai közül a nemreformátus irányúak túlnyomó részben vagy ritschlianusok, vagy vallástörténészek, vagy valláspszichologusok, vagy modernisták, vagy más egyéb német protestáns theologiai irány vagy iskola hívei voltak. A határozott hitvallásos ref. theologia alapjára azonban nem voltak hajlandók állni, mert azt nem tartották eléggé tudományosnak. Jött azonban Barth és eljövételének az a nagy haszna lett Magyarországon is a német prot. theologia által nevelt lelkekre, hogy azokat, akik eddig modern theologusok, a vallástörténeti iskola hívei, valláspszichologusok, ritschlianusok, schleiermacherianusok stb. voltak, nagyobb részt a maga táborába csábította, és megadta nekik azt az illuziót, hogy református theologusok és tudományos alapon dolgozó theologusok is lehetnek egyszerre”⁸¹ (kiemelések tőlem).

1938-ban a Debreceni Egyetem Hittudományi Kara tiszteletbeli (*honoris causa*) professzornak nevezi ki *Cornelius Van Tilt*, a Westminster Teológiai Szeminárium apologetika tanárát. Bár Van Tilnek nem sikerült személyesen megjelennie Debrecenben, készített egy rövidebb köszöntő beszédet.

⁷⁷ Gál Zoltán, *A „dialektikai teológia” hatása*, A Magyar Protestantizmus 1918-1948, Kossuth Könyvkiadó, 1987, 347. o.

⁷⁸ Gálfy Zoltán, *100 éves a Kolozsvári Református Teológia*, Erdélyi Református Naptár 1995, Erdélyi Református Egyházkerület, 1994, 122. o.

⁷⁹ Uo., 122. o.

⁸⁰ Bartha Tibor (szerk.), *Studia et Acta Ecclesiastica*, 5. kötet, A MRE Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1983, 366. o.

⁸¹ Sebestyén Jenő, *A barthianizmus a magyar református egyházi életben*, Magyar református önismereti olvasókönyv, MRE Kálvin János Kiadója, Budapest, 1997, 150. o.

Ebből a Debrecenben el nem mondott beszédéből idézünk néhány szakaszt. Már csak azért is, mert említést tesz J. G. Machen állásfoglalásának jelentőségéről. A beszédből kitűnik, hogy Van Til nincs tisztában a magyarországi helyzettel. Azt hiszi, hogy a református hit hősei közé jön, holott ekkorra már inkább az amerikai állapotokhoz hasonló liberális légkör uralkodott. Hallgassuk hát Van Tilt:

„...Az önök intézete nagy és jelentős múlttal rendelkezik. Hitetlenség és félszívű keresztyénség közepette évszázadokon keresztül fenntartották a református hit zászlaját. Nem találok szavakat, amelyek kielégítően visszaadhatnák múltjuk dicsőségét. Ahogyan az ember tiszteletteljes csendben áll a híres emberek szobrai előtt, úgy állok én is önök között, csodálva mindazt, amit itt tettek...

...Virágzott-e úgy a megreformált hit az Új Világban, ahogyan az virágzott a régiben? Mondhatjuk, hogy igen. A református hit korán megérkezett partjainkhoz. Történelmünkre erős befolyással bírt. Sok oktatási intézmény támogatta is ezt az ügyet. *De sajnos, mindez nagyjából már a múlté. Főiskolák és szemináriumok, amelyek valaha büszkék voltak Kálvin tiszteletére, most megvetik őt, vagy a valóságban nem hívek nevéhez....*

... Kétségtelenül, önök kérdezhetik: Hogyan következett ez be? A válaszáért nem kell sokáig kutatni. *Az emberek inkább hamis filozófiákra és emberi hagyományokra hallgattak Isten szava helyett. A hit megtagadása nem hirtelen és nem nyíltan történt. A változás fokozatosan következett be azzal, hogy az oktatási intézményekben és hazánk szószekein a kálvinizmust az arminianizmussal helyettesítették. Így a talajt előkészítették egy olyan filozófia számára, amelynek a középpontjában és a végén az ember áll, és nem Isten. Amikor ez a filozófia tért hódított, ez nem a pragmatizmus és a materializmus formájában következett be, amelyek az egyházat akarták uralmuk alá venni. A pragmatizmus és a materializmus nyíltan támad. Ezeket az irányzatokat mindig fel lehet ismerni. De a Sátán a világosság angyalaként jelent meg. Az idealizmus formájában jött. Irgalmas samaritánusokként az idealisták azt állították, hogy azonosak Isten embereivel. Nem küzdünk-e mindnyájan magasrendű eszmékért? – kérdezték. Nem szolgáljuk-e mindnyájan ugyanazt az Istent? Nem kellene-e együtt viselni a háborút a materializmus és a szekularizmus ellen? Az idealisták így érveltek és így hízelegtek. Sok őrálló ember a Sion falairól, elfáradván az állandó küzdelemben, hallotta a csábító hangot és engedett a kísértésnek. Magasrendű eszmékről kezdtek prédikálni, igaz ügyekről és nemes célokról, de elfelejtették a kereszt botrányát...*

... A közelmúltban a dialektikus teológia betette lábát Princetonba... A dialektika és az idealizmus számára az ember a fellebbezés végső fóruma. E szerint sem a dialektika sem az idealizmus számára *nem létezik olyan végső kinyilatkoztatás, mint ami a keresztyéneknek adatott a Szentírásban. A református hit szerint a hívő a Szentírás alávetettjének tekinti magát; a dialektikában viszont a hívő a Szentírást tekinti önmaga alávetettjének. A református hit ragaszkodik a történelemben kijelentett objektív igazsághoz; a dialektika ezzel szemben mindig teljesen szubjektív...*

... Különleges tisztelettel adózunk a megboldogult J. Gresham Machen professzornak, akit Isten mindenkinél jobban felhasznált az atyák hitéhez való visszatéréshez. Hálát adunk Istennek, hogy a református hitnek egy ilyen bizonyágtevőt támasztott azok között, akik ezt megtagadták...

... Az ilyen vagy olyan idealista filozófiák folyamatosan kompromisszumokat fognak ajánlani. Olyan nyelvet használnak majd, ami alig különbözik a történelmi kálvinizmus anyanyelvétől. Mégis, Isten nevében és erejével ezt mi visszautasítjuk...

... Ahogy Önök nálunk jóval régiebb múlttal rendelkeznek, és jogosan hivatkoznak a múlt dicsőségére, kérünk, vezessenek minket a jövőben. Járjanak előttünk a történelmi kálvinizmusért folytatott harcban. Segítsenek azonosítani és leküzdeni a rejtőzködő ellenséget, aki a barátság álruhájában jön. Ebben mi is boldogan fogjuk követni Önöket, hogy együtt munkálkodhassunk az Ő eljöveteleig.”⁸² (kiemelések tőlem) Nagy kegyelem, hogy végül is Van Til nem a mi nyomdokainkat követte... Vajon hol tartanak az amerikai református (presbiteriánus) keresztyének ma?

Több mint 60 évvel ezelőtt elhangzott intelmek és buzdítások. Mintha egy forgatókönyvet olvastunk volna. Vajon nem ez történt-e Magyarországon és Erdélyben is? Nem megszívlelendő-e az, amit Van Til mondott? De ki vállalja ma egy felekezetből való kizárást Machenhez hasonlóan? Ki vállalja az ilyen „fegyelmezést”? Kik azok ma, akik előljárnak a történelmi kálvinizmusért folytatott harcban? Ki mondhatja el ma Dáviddal együtt: „Én Uram vagy te, feletted való jóm nincsen.” (Zsolt. 16,2)

Szegény Cornelius Van Til azoktól kapott ilyen nagy megbecsülést, akiknek dogmatika tanszékét később Török István, Barth Károly egykori tanítványa és teológiájának hűséges továbbadója irányította. Debrecenben bizonyára megfélemlítettek arról, hogy Van Til melyik oldalon áll. (Híres Barth és Brunner kritikájának címe: *Az új modernizmus*⁸³) Vagy talán holmi egyházpolitikai megfontolások miatt díjazták volna Van Til munkáját? Lehetséges. Mindenképpen érdekes, hogy ezután Török Istvánt hívják meg professzornak. Ismerkedjünk Török kijelentéséről, ígéről, Bibliáról vallott nézeteivel, ahogy azokat egy 1936-os pápai konferencián is kifejtette: „...Gyarló emberek által írott könyv, szemmel láthatóan magán viseli az emberi gyarlóság jegyeit: a történész tévedéseket állapíthat meg benne s kritikát gyakorolhat vele szemben, a természettudós megmosolyoghatja a bibliai világnépek kezdetlegességeit... Hogy lehet ez az emberi szó Isten szava? Egyáltalán nem magától értetődően. Ha Isten szólal meg az emberi szón át, akkor csoda történik. Ez a csoda azonban nem történik meg a Biblia mindenik helyén; hol itt, hol ott szólal meg a szavakban a szó, az Ige... Isten igéje tehát a Bibliában sohasem adottság, hanem csak lehetőség. Az Ige úgy van bent a Biblia emberi szavaiban, mint a telefonüzenet a telefondróttban, vagy az izzás a vasban: a kétféle szó megkülönböztethető és megkülönböztetendő, de el nem választható egymástól. Ez volt számomra a mai teológia második nagy tanítása. Ebből ismertem meg a tegnapelőtti teológia tévedését. Az volt a tévedése, hogy a Biblia emberi szavát az isteni szóval azonosította”⁸⁴ (kiemelések tőlem). Az a baj ezzel az érveléssel, hogy ezek szerint csodák ma egyre ritkábban vannak, hiszen egyre kevesebben veszik komolyan a Biblia tanítását. Lehet, hogy egyesek kezükben tartják a Bibliát, de az még korántsem jelenti azt, hogy Isten igéjét is kezükben tartják - tanítja Török. És ki fogja megkülönböztetni az emberi szót az Igétől és mi alapján? Figyeljük

⁸² Cornelius Van Til, *Debrecen Address*, kézirat a Westminster Theological Seminary könyvtárának archívumából, Philadelphia, Pennsylvania

⁸³ teljes címe: *The New Modernism, An Appraisal of the Theology of Barth and Brunner*, The Presbyterian & Reformed Publishing Company, Philadelphia, Pennsylvania, első kiadás: 1946

⁸⁴ Török István, *A mai teológia és a Biblia*, Magyar református önismereti olvasókönyv, MRE Kálvin János Kiadója, Budapest, 1997, 436. o.

meg, hogy mit nevez Török István tegnapelőtti teológiának! Hitvallásaink szerint Isten ígéje a Bibliában *adottság!* A II. Helvét Hitvallást idézzük: „*Hisszük és valljuk, hogy a szent próféták és apostolok kanonikus írásai mind az Ó-, mind az Újtestamentumban Isten igaz ígéje; ezért elég tekintélyük van önmaguknak és az nem emberektől származik...*”⁸⁵ Sajnos ez ma tegnapelőtti teológiának számít. Vagy naív teológiának. „*A naiv teológiai korszaknak a fokán, egészen a felvilágosodásig a Jézus Krisztusról szóló bibliai történetek teljes egészükben történelmi tényeknek számítottak... De az újszövetségi Jézus-történetekben nem is az a fontos, hogy megtörténtek-e vagy sem, hanem az üzenetük, a bennük levő kérügmá, amelyik a mi emberi egzisztenciánkra nézve döntő jelentőségű...*”⁸⁶ (kiemelések tőlem). Megdöbbentő ilyeneket olvasni, de ez a szomorú valóság. És ez ma sincs másként. Élő példa erre Juhász Tamás kolozsvári teológiai professzor, aki ezt tanítja a Szentírás tévedhetetlenségéről illetve ihletéséről: „*Olcso dolog olyant állítani, amire nincs bizonyíték... Ám nem csak a másolók követtek el hibákat: maguk a szentírók is gyarló emberek voltak, akik tévedhettek... A Biblia nem szó szerint, hanem értelme szerint ihletett könyv.*”⁸⁷ Vajon milyen lehet az értelme szerinti ihletés? - kérdezzük. Ki határozza ezt meg? Hogyan döntjük el, hogy mi az „ihletett” értelme egy adott igeszakasznak? Reméljük, hogy a kedves olvasó előtt is nyilvánvalóvá válik, hogy milyen zsákutcába vezet ez a fajta liberális szemlélet.

Akik ezt végre újból felismerték, próbálták meghúzni a vészharangot. Íme egy példa erre. Lehet, hogy későn érkezik ez a vészjelzés, de azért mindenképpen figyeljünk oda: „*Ha az egyházkormányzásban a hangsúly nem a Biblián és a hitvallásokon van, hatványozottan megnövekszik az ember - legyen az egy testület vagy egy tisztségviselő - szerepe az egyházban. Ha pedig az ember lesz a legfőbb tekintély, akkor a testületi vagy személyi döntésekben egy-egy lobby-érdek érvényesül... A Magyar Református Egyház jelenlegi struktúrája lehetővé teszi, hogy akár egy személy, akár kisebb testületek is, pl. Zsinati Elnökség vagy Zsinati Bíróság vagy egyházkerületi elnökségek, különösebb következmény vagy kontroll nélkül olyan döntéseket is hozzanak, melyek a Bibliával vagy hitvallásainkkal nem egyeznek. A rendszerváltás ugyan szétzilálta azt az egyházkormányzatot, melynek tekintélyét az Állami Egyházügyi Hivatal biztosította, de az elmúlt tíz év folyamán újra létrejött egy olyan új erő- és hatalmi koncentráció egyházunkban, melynek tekintélyét egy nem bibliai megalapozottságú törvénykönyv és az állam által támogatásként nyújtott pénz biztosítja, nem pedig a Biblia és hitvallásaink*”⁸⁸ (kiemelések tőlem).

Ha pedig ez mind igaz, akkor mi lesz a következő gyakorlati, konkrét lépés? Vagy még mindig túl korai lenne erről beszélni? Lesz-e reformáció? - kérdezzük. Reméljük, hogy igen. Bízunk abban, hogy ez a reformáció új hitvalló reformátori egyházak megalakulásában fog megnyilvánulni. Reméljük továbbá, hogy végre mindannyian okultunk a presbiteriánus „belső reformerek”, valamint a közömbös tábor példájából.

⁸⁵ II. Helvét Hitvallás, 1. fej., Kálvin Kiadó, Budapest, 1996, 118. o.

⁸⁶ Kocsis Elemér, *Hirdesd az Igét - Az igehirdetők kézikönyve*, A Magyar Ref. Egyh. Zsinati Irodájának Sajtóosztálya, Budapest, 1980, 98. o.

⁸⁷ Juhász Tamás, *Üzenet*, Az Erdélyi Református Egyházkerület Gyülekezeti Lapja, IX. évf., 9. szám, 1998. május 1.

⁸⁸ Sípos Ete Álmos, *Hangsúlyeltolódások a MRE teológiájában a rendszerváltás után*, elhangzott: 2000. október 14-én Cegléden

Zárógondolat

Arra buzdítanám az olvasót, hogy úgy tanulmányozza ezt a könyvet, hogy kizárólag a mai magyar protestáns keresztyénség helyzetére és állapotára összpontosítson. Felejtkezzen el arról, hogy ezt a könyvet egy amerikai presbiteriánus teológus írta nyolcvan évvel ezelőtt. Inkább gondoljon arra, hogy olyasvalaki az író, aki komolyan kiértékelte a mai helyzetet és az ige iránt érzett felelősség indította könyve megírására. Ha így olvassuk a könyvet, hiszem, hogy sokat tanulhatunk J. G. Machentől. Megértjük, hogy harcolnunk kell Isten ügyéért - szóval és tettel. Egy ilyen korban különösen, amikor olyan kevés az elkötelezett harcos, amikor a reformáció és a konfesszionizmus elcsépelet szlogenekké váltak. Ilyenkor méginkább szükséges szembenézni az előítéletekkel és vállalni kell a megbélyegzést. Ne próbáljunk tehát szemet hunyni semmi felett. Hiszen a keresztyén életben nincs arany középút. Csak egy keskeny út van, amelyen járnunk kell. Isten áldásai pedig ehhez az úthoz kötődnek. Kemény *harc* de rendkívüli *lelki elevenség* is jellemezte azokat az időket. Remélem, hogy lassan világossá vált előttünk, hogy a kettő együtt jár. Nem részesülhetünk az egyikben a másik megtapasztalása nélkül. A csatát pedig senki sem harcolhatja meg helyettünk.

Machen arra figyelmeztet, hogy a mindenkori keresztyéneknek az evangélium hirdetése mellett még van egy fontos feladatuk. Örködniük kell a hit felett, „amely egyszer a szenteknek adatott” (Júdás 3). Jegyezzük meg tehát, hogy kígyót melenget keblében az a keresztyénség, amely közömbösen viszonyul a liberalizmushoz. Ezt a kígyómarást sajnos elődeinknek nem sikerült sem elkerülniük, sem idejében kúrálniuk. Ennek megfelelően, a mai magyar protestáns keresztyénség siralmas állapota nem annyira a *kommunizmus*, hanem inkább a *liberalizmus* térhódításának köszönhető. Ezt is tudomásul kellene már venni.

Ha elolvassák ezt a könyvet és elgondolkodnak az esetleges tennivalókon, azt kívánom, hogy emlékezzenek két nagy reformátori felhívásra. Lutheré az egyik, Machené a másik. Luther ezt mondta egykor: „Ha a *leghangosabban* és *legérthetőbben* is teszek bizonyosságot Isten igazságának minden részéről, kivéve éppen arról az egyről, amelyet a világ és a Sátán az adott pillanatban támad, nem vallom meg Krisztust, bármilyen bátran is teszek bizonyosságot Róla. Ahol a csata tombol, ott mérettetik meg a harcok hűsége. Ha ő éppen azon a ponton hátrál meg, hiába állja meg a helyét minden más csatatéren, mert megfutamodott és szégyent vallott”⁸⁹ (kiemelések tőlem). J. G. Machen pedig a tőle megszokott csendes határozottsággal, így próbálta cselekvésre bírni a princetoni kápolnában összeseregletteket: „Testvéreim, vajon mit fogtok tenni ezekben a válságos időkben? Mert micsoda idők ezek – ehhez nem fér kétség! És milyen dicsőséges lehetőségeket tartogatnak! Vajon a világ mellett fogtok-e állni? Visszariadtok-e a vitáktól? Csak ott fogtok bizonyosságot tenni Krisztus mellett, ahol a bizonyágtevés semmibe sem kerül? Úgy élitek majd át ezeket a mozgalmas, mindent felkavaró napokat, hogy nem juttok valódi döntésre? Vagy pedig megtanuljátok a keresztyén történelem leckéjét?! Vajon ha tanulmányozzátok a helyzetet és elmélkedtek azon, *megértitek-e, hogy mi rejlik a felszín alatt?*... Vajon fogtok-e reménykedni, és fogtok-e imádkozni, de nem a mai állapotok pusztá meghosszabbításáért, hanem a

⁸⁹ Clark Pinnock, *A New Reformation: A Challenge to Southern Baptists*, Jewel Books, Tigerville, S.C., 1968, 2. o.

mindeneket megújító *Evangélium újra-felfedezéséért?*... Adja Isten, hogy néhány közületek megtehesék ezt!”⁹⁰ (kiemelések tőlem)

Imádkozzunk azért, hogy Isten könyörüljön rajtunk és munkálkodjon bennünk, és adjon tiszta teológiai látást, hogy felnőtt keresztyénekként vállalhassuk a harcot azokkal, akik „Krisztus keresztyének ellenségei” (Fil. 3,18).

Szőke Imre

Károlyi Gáspár Teológiai és Missziói Intézet

Miskolc

⁹⁰ J. G. Machen, *The Separateness of the Church*, (John Robbins ed., *The Church Effeminate*, The Trinity Foundation, 2001, 600. o.). Ez az igehirdetés egyébként 1925. márc. 8-án hangzott el.